

Kodanikualgatuse toetamise arengukava 2007-2010 täitmise lõpparuanne

1. Sissejuhatus

Käesolev aruanne esitatakse Vabariigi Valitsusele heakskiitmiseks vastavalt valitsuse 13.12.2005. a määruse nr 302 „Strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord“ §-le 8.

„Kodanikualgatuse toetamise arengukava 2007–2010“ (edaspidi *KATA*) kiideti Vabariigi Valitsuse poolt heaks 18.09.2006. a korraldusega nr 513 ja täiendati 18.12.2008. a korraldusega nr 534. Arengukava täiendamise käigus struktureeriti eesmärgid ning seati mõju- ja väljundindikaatorid.

Arengukava elluviimist koordineeris Siseministerium ning selle täitmise eest vastutasid lisaks Haridus- ja Teadusministerium, Välisministerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium, Justiitsministerium, Rahandusministerium ja Riigikantselei. Läbi mitmete ühiste tegevuste panustasid arengukava täitmisesse ka teised ministeriumid.

Aruanne koosneb üldhinnangust arengukava edukusele, püstitatud eesmärkide saavutamise ja meetmete tulemuslikkuse hindamisest, maksumuse ülevaatest ning väljakutsetest järgnevatel aastatel.

Käesolev aruanne sisaldab ka ülevaadet Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise tegevuskavade elluviimiseks ja täitmise hindamiseks ning kodanikuühiskonna ja riigi koostöö arendamiseks moodustatud valitsuskomisjoni (edaspidi *EKAK ühiskomisjon*) tegevusest. Ühiskomisjoni eesmärgiks oli sh ka *KATA* ettevalmistamise, elluviimise ja täitmise hindamine ning valdkonna üldine arengu juhtimine.

Arengukava täitmise lõpparuande on koostanud Siseministeriumi kohaliku omavalitsuse ja regionaalhalduse osakond, kaasates arengukava täitmises osalevaid asutusi. Arengukavas püstitatud eesmärkide saavutamise ja meetmete tulemuslikkuse hindamisel on tuginetud arengukava elluviimises osalevate ministeriumide jt organisatsioonide hinnangutele, statistikale ning mitmetele valdkonnas tehtud analüüsidele ja uuringutele.

Arengukava täitmise 2007. a, 2008. a ja 2009. a aruanded on kättesaadavad Siseministeriumi kodulehel.

Käesoleva aruande lisana on koostatud 2010. a rakendusplaani täitmise aruanne, mis annab ülevaate tegevuste elluviimisest, sh vahetutest tulemustest ja tegelikust maksumusest.

2. Üldhinnang arengukava edukusele

Arengukava keskendus kodanikualgatusele soodsate tingimuste loomisele. Arengukava eesmärgid, meetmed ja tegevused olid suunatud eelkõige avalikes huvides tegutsevatele,

üksikisikute poolt moodustatud kodanikuühendustele ja nende liitudele. Läbi arengukava rakendamise taotleti Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni (edaspidi *EKAK*) eesmärkide saavutamist, järgides *EKAK*-is kokkulepitud visiooni ja väärtusi.

Aruandes on antud hinnang Siseministeeriumi juhtimisel või rahastusel elluviidud tegevustele. Samuti on ära märgitud tegevused, mis on viidud ellu vabaühenduste eestvedamisel ning peamiselt projektirahastusel välisvahenditest, kuid mille mõju on olnud laiaulatuslik.

Arengukava raames on koostatud mitu laiapähhjalist valdkonnauuringut¹, milles on analüüsitud hetkeolukorda ning tehtud poliitikasoovitusi. Olulisimad uuringud on:

- Kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise analüüs 2006-2007 (teostaja: Praxis, 2008);
- Kohaliku omavalitsuse üksuste avalike teenuste lepinguline delegeerimine kodanikuühendustele (teostaja: Praxis, 2009);
- Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis (teostajad: Praxis ja TNS Emor, 2009);
- Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010 (teostaja: Tallinna Ülikool, KUAK, 2010);
- Valitsusasutuste kaasamispraktikate analüüs (teostaja: Praxis, 2010);
- Ülevaade vabatahtliku töö majandusliku ja sotsiaalse väärtuse hindamise võimalustest (teostaja: Praxis, 2011);
- Väärlikaks ja õnnelikuks: annetamise analüüs ja soovitus (teostaja: Praxis, 2011);
- Eesti kodanikuühiskonna arengu indikaatorid ja uuringute vajadused (teostaja: Tallinna Ülikool, Kodanikeühiskonna Uurimis- ja Arenduskeskus, 2009).

Nimetatud uuringud on olnud aluseks arengusuundade ja vastavate kontseptsioonide koostamisel. Andmete võrreldavuse tagamiseks ja trendide kirjeldamiseks on oluline jätkata korduvuuringute läbiviimist.

Suuremahuliste valdkonnauuringute tellimise vajadus on tingitud eelkõige kodanikuühiskonna riikliku statistika puudumisest. Uuringute tellimist on oluline senisest enam koordineerida, et tagada andmevajaduse vastavus võimalikult suurele kasutajateringile.

Hetkeolukorra analüüs

KATA rakendusperioodil on väga jõudsalt kasvanud MTÜ-de arv. Eestis tegutses 01.01.2007. a seisuga 24 164 mittetulundusühingut ja 717 sihtasutust. 01.01.2011. a oli mittetulundusühingute arv kasvanud 31 208-ni ning sihtasutuste arv kasvanud 851-ni. Kodanikuühenduste arv on olemuselt kvantitatiivne näitaja, mis ei kirjelda ühenduse tegevuse aktiivust ega tegevusulatust (kohalik-, maakonna- või üle-eestiline tasand).

Kuigi ühelt poolt on ühenduste asutamine ja nendesse kuulumine on üks põhiõigusi, on siiski Eestis üsna palju passiivseid ühendusi, kes realselt ei tegutse. Ühenduste reaalse tegevuse näitajaks on majandusaasta aruande esitamine äriregistrile. Näiteks 2009. a majandusaasta

¹ <http://www.siseministeerium.ee/uuringud-ja-publikatsioonid/>

aruande esitas tähtaegselt ehk 30.06.2010 a-ks 12 543 MTÜ-d ja septembriks 16 689 MTÜ-d. 2010. a majandusaasta on esitatud 29.06.2011 seisuga ainult 10 356 MTÜ-l.

Kodanikuühenduste võrdlevanalüüsi (USAID indeks² 2009) üldhinnang Eesti kodanikuühendustele on 2,0 (7 palli skaalal, kus parim võimalik hinnang on 1), mis on aastate lõikes tasapisi paranenud. Enim ollakse rahul seadusandliku keskkonna ja eestkoste ning infrastruktuuriga. Rahastamine ja teenuste pakkumine hinnati kõige nõrgemateks indeksi seitsmest kriteeriumist.

Avaliku sektori haldussuutlikkus kodanikuühiskonna arengu toetamisel

Arengukava rakendamise kaudu sooviti paremini koordineerida avaliku sektori koostööd kodanikuühiskonna arengu toetamisel ja demokraatlike protsesside tugevdamisel ning osalusdemokraatia edendamisel.

2007. a muudeti EKAK ühiskomisjoni koosseisu, tuues komisjoni liikmeteks 5 ministeeriumi kantslerid. Nimetatud koosseisumuudatusega sooviti tõsta ühiskomisjoni otsustustaset ning siduda ühiskomisjoni otsused ministeeriumide tööprotsessidega. Tegelikult seda ei saavutatud ning EKAK ühiskomisjoni töö oluliselt paremaks muutunud ei ole. Sisulist dialoogi ole tekkinud, sest organisatsioonilises ja juhtimise plaanis on kõige ebaselgem ministeeriumide vaheline koostöö ja vastutuse jagunemine erinevate valdkondade kodanikuühiskonna arengu suunamise eest. Lisaks töögruppide poolt ettevalmistatud kodanikuühiskonna valdkonna arenguid puudutavaid otsuseid heakskiitvale rollile on oluline suurendada ühiskomisjonis diskussiooni ja osakaalu eelkõige planeerimise ja järelevalve osas.

Kuna KATA oli esimene arengukava kodanikuühiskonna valdkonnas, keskenduti erinevate koostöövõrgustike loomisele. 4 aasta jooksul on EKAK ühiskomisjoni juures tegutsenud mitmeid töögrupe (seadusandlus ja keskkond –kuni 2008 a-ni; rahastamine 2008-2009; vabatahtlik tegevus 2009-2010; kodanikuharidus 2009-2010), mis on valmistanud ette materjale ja arendusettepanekuid (kontseptsioone) EKAK ühiskomisjonile. Nelja aasta jooksul on toimunud 14 EKAK ühiskomisjoni istungit.

Riigikogu korraldab EKAK-i elluviimise ja kodanikuühiskonna arengu arutamiseks igal teisel aastal vastavasisulise olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu. EKAKi rakendamise arutelud toimusid Riigikogus 13.12.2007 ja 09.03.2010. Kuigi riiklikult tähtsa küsimuse arutelud ei ole lõppenud Riigikogu otsusega, on need siiski toonud kodanikuühiskonna teemad ja arenguvajadused avaliku arutelu objektiks.

Rahastamine ja tugistruktuur

EKAKi heakskiitmine Riigikogus 2002. aastal valmistas ette pinnase mittetulundusühenduste riigieelarvelist rahastamist puudutavate suhete korrastamiseks.

² http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex

Vabariigi Valitsuse 26.03.2009. a kabinetiõupidamise otsusega kiideti heaks „Kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise korrastamise kontseptsioon“. Kontseptsiooni eesmärk on luua kodanikuühenduste riikliku rahastamise terviklik süsteem riigi- ja kohaliku omavalitsuse tasandil. Kontseptsiooni põhimõtete rakendamiseks töötati välja „Kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise“ programm, mis kinnitati ³ rahandusministri 12.08.2011 a määrusega nr 136.

Nimetatud programm lähtub kontseptsiooni üldeesmärgist luua kodanikuühenduste riikliku rahastamise terviklik süsteem riigi- ja kohaliku omavalitsuse tasandil. Programmi raames defineeritakse rahastamise eesmärgid ja liigid ning määratletakse strateegiliste partnerite valiku põhimõtted. Kohaliku omavalitsuse üksustele ja ministriumidele töötatakse välja praktilised juhendmaterjalid (ühtse tegevustoetuse arvestamise meetodika ja kord; ühtse projektitoetuse arvestamise meetodika ja kord; vabatahtliku tegevuse arvestamise meetodika; avalike teenuste delegeerimise juhendmaterjalid; näidislepingud), mille rakendamiseks korraldatakse osapooltele koolitused. Korrastatud rahastamine aitab tõsta kodanikuühenduste institutsionaalset võimekust ja jätkusuutlikkust. Algselt kavandatud rahastamise infosüsteemi (koondinfo erinevatelt riiklikelt rahastajatelt (sh rahastamisotsused ja aruanded)) ministriumidevaheliste kokkulepete puudumise tõttu programmi raames välja ei töötata.

Viimase kümne aasta jooksul on aasast aastasse tõdetud kodanikuühenduste rahastamise korrastamise vajadust ja antud poliitikasoovitusi, mida selleks teha. Kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise tempo peaks olema tunduvalt kiirem ja tõhusam.

Kodanikuühiskonna riikliku tugistruktuurina käsitletakse SA Kodanikuühiskonna Sihtkapitali ning ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse poolt koordineeritavat maakondlike arenduskeskuste kolmanda sektori konsultantide võrgustikku.

Maakondlikud arenduskeskused pakuvad kodanikuühendustele tasuta info- nõustamis- ja koolitusteenuseid. Eesmärgiga tagada pakutavate teenuste võimalikult ühtlane tase ja kvaliteet, on EAS keskselt korraldanud koolituste hanked (MTÜ-de baaskoolitus, MTÜ juhtide arenguprogramm). 2010. a alustati MAK infosüsteemi (sisekeskkond ja väliskeskond) väljatöötamist. Suurendades e-konsultatsioonide osakaalu, võimaldab MAK infosüsteem optimeerida konsultantide töökoormust ja spetsialiseerumist.

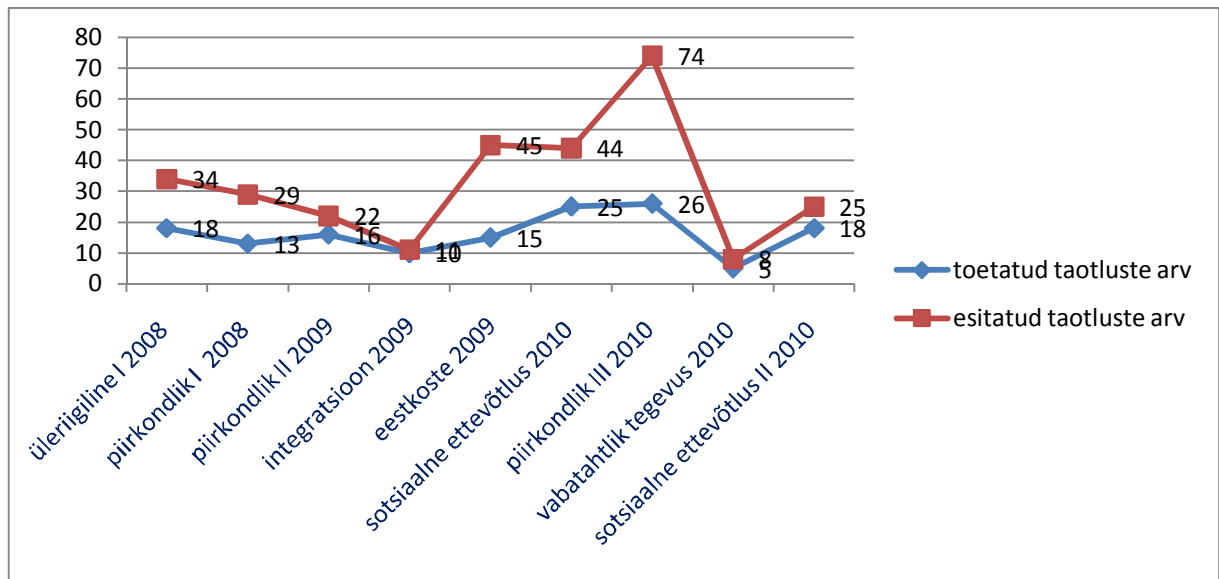
SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital

2007. a töötati välja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali kontseptsioon ⁴, mille alusel käivitati 2008. a alguses regionaalministri haldusalas SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital (edaspidi KÜSK). KÜSK-i eesmärk on aidata kaasa kodanikuühenduste tegevusvõimekuse suurendamisele, kodanikuaktiivsust soodustava keskkonna ja kodanikuühiskonna kujundamisele, läbi organisatsioonide tegevuste ja projektide rahastamise. KÜSK-i eelarve on olnud 2008-2010. a 20 kuni milj 18,1 krooni aastas.

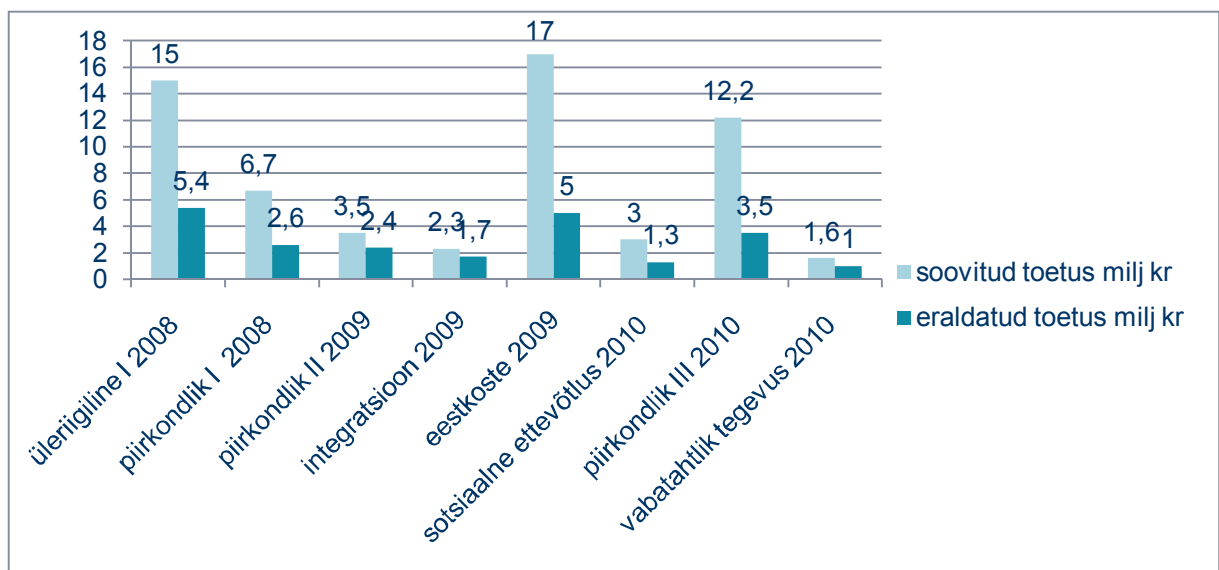
³ Programm on koostatud inimressursi arendamise rakenduskava prioriteetse suuna „Suurem haldusvõimekus“ meetme „Riigi, kohalike omavalitsuste ja mittetulundusühingute strateegilise juhtimissuutlikkuse tõstmine“ raames

⁴ http://www.siseministerium.ee/public/Kodaniku_hiskonna_Sihtkapitali_kontseptsioon_veebi.pdf

Joonis 1. KÜSK avatud taotlusvoorudesse esitatud taotlused ja toetatud taotlused

Joonis 2. KÜSK avatud taotlusvoorudest soovitud toetused ja eraldatud toetused

KÜSK-i taotlusvoorud on olnud konkreetse fookusega. Spetsiifiliste probleemide lahendamiseks suunatud taotlusvoorude eel on taotlejate ettevalmistamiseks korraldatud maakondades infopäevi ja koolitusi.

KÜSK-i toetusel on suurenenud kodanikuühenduste tegevusvõimekus, paranenud nende organisatsiooniline töökultuur ning strateegiline planeerimine. Märkimisväärselt on tugevnenud kohalikul ja maakondlikul tasemel tegutsevad vabauhendused. Hoogustunud on

ühenduste koostöövalmidus - käivitud on ja tegutsevad mitmed uued koostöövõrgustikud (piirkondlikud vabatahtlike keskused, Laste Huvikaitse Koda, vabauhendused korrupsiooni vastu, tööküsimuste ümarlaud jt) ja hoogustunud olemasolevate võrgustike töö. Kasvanud on ühenduste eestkostevõimekus ja kompetentsus. Edenenud on kodanikualgatus ulatuslike kodanikualgatuslike ettevõtmiste toetamise kaudu (Teeme ära). Rakendatud on paljudele ühendustele vajalikud võimalused: viimati vabatahtliku tegevuse elektrooniline pass, Kogukonna tööriistad, www.petitsioon.ee; www.histrodamus.ee jt. Sisukamaks ja teaberohkemaks on muutunud paljude MTÜ-de kodulehed. KÜSK on juba lühikese tegevusaja jooksul suutnud mõjutada positiivselt ühenduste tegevussuutlikkust, koostöövalmidust, nende läbipaistvust ja aruandevalmidust. Uute arengutena on KÜSK tähtsustanud vabauhenduste suunamist omatulu teenimisele. Selleks on korraldatud sotsiaalse ettevõtluse taotlusvoor, ettevalmistamisel on uus sellesisuline taotlusvoor. Šveitsi vabauhenduste fondi toetuste kaudu suunatakse ühendusi osutama rohkem avalikke teenuseid koostöös kohalike omavalitsustega.

Piirkondlikud vabatahtlike keskused

KÜSK-i toetusel asutati 2010. a piirkondlikud vabatahtlike keskused Jõgevamaal, Järvamaal, Läänemaal, Pärnumaal ja Viljandimaal. Eesmärgiga kasutada maksimaalselt juba tegutsevate organisatsioonide potentsiaali ja laiendada nende tegevusulatust, on piirkondlikud keskused asutatud juba tegutsevate ning laia vabatahtlike kaasamise kogemusega ühenduste juurde. Piirkondlikud keskused tegelevad maakonna tasandil vabatahtlike koordineerimise, osapoolte kokkuviiamise, koolitamise ja ürituste korraldamisega.

Tekkimas on kahetasandile vabatahtliku tegevuse koordineerimise süsteem, mis toimib hetkel võrgustikupõhimõttel. Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus täitab peamiselt valdkonna eeskõneleja rolli ning piirkondlikud keskused täidavad peamiselt vabatahtliku tegevuse kontaktinfopunktide rolli.

Kuna piirkondlikud vabatahtlike keskused tegutsevad projektirahastuse põhimõttel, on suurimaks probleemiks jätkurahastus.

Kohaliku omaalgatuse programm

Programm on taotlejate seas populaarne ning iga aastaga on suurenenud taotlejate arv. Programm annab kodanikuühendustele (MTÜ-d, SA-d ja seltsingud) palju lisavõimalusi kohaliku elu arendamisel. 2010. a fokuseeriti programmi eesmärki ja vähendati maksimaalne toetussumma 25 000 kroonile. Tekkinud on mitmed seltsingud, mis peale paari projekti teostamist on end registreerinud MTÜ-deks.

Maapiirkonnas arvestavad MTÜ-d ja seltsingud oma tegevuste läbiviimisel alati ennekõike kohaliku omaalgatuse programmiga. Toetusega on korrastatud külakeskusi ja kokkutulekupaigad aktiveerivad külaelanikke ühisüritusi korraldama. Sotsiaalne elukvaliteet on paranenud nii investeeringute kui ka ürituste läbiviimise toel. Erinevalt maapiirkonna projektidest on linnapiirkonna projektid suunatud peamiselt huvitegevusele.

Kaasamine

Kaasamise töögrupp loodi 2007.a sügisel kui iga ministeerium nimetas ühe või mitu kaasamise koordinaatorit, kes vastutasid info liikumise ja nõustamise eest. Töögrupi, mis tegutses Riigikantselei eestvedamisel, eesmärgiks oli parema infovahetuse tagamine ning

selgelt kirjeldatud ning ühtlase kvaliteediga kaasamispraktikate juurutamine ministriumides.

Riigikantselei poolt juhitava kaasamiskoordinaatorite võrgustiku eestvedamisel on ministriumid perioodil 2008-2010 koostanud ja avalikustanud iga-aastased kaasamise tööplaanid, mis lihtsustavad ja soodustavad ministriumide ja kaasatavate osapoolte infovahetust. Tööplaanid annavad infot, milliseid otsuseid ministriumides ette valmistatakse ning kuidas saavad huvirühmad kaasa rääkida. Tööplaanid on avaldatud osalusveebis.

KATA rakendusperioodil on läbi viidud mitmeid kaasamiskoolitusi, koostatud juhendmaterjale (kaasamise käsiraamat⁵) ning levitatud häid kaasamisnäiteid ja parimaid praktikaid. Selle tulemusel on muutunud kodanikuühenduste kaasamine ning koostöö ja infovahetus süsteemsemaks.

„Valitsusasutuste kaasamispraktikate analüüsi“ kohaselt on viimase viie aasta jooksul kaasamine märgatavalt paranenud (muutunud laiemaks, tugevamaks, tõhusamaks). Ministriumide ja huvirühmade hinnangud seoses kaasamisega on mõnevõrra üksteisele lähenenud, kuid huvirühmad on astunud suurema sammu. Samas ei ole kaasamine ministriumides veel kujunenud harjumuseks ning tööprotsesside loogiliseks ja selgelt teadvustatud osaks, mida tähtsustatakse kõigi oluliste poliitikakujundamise protsesside juures.

Vabariigi Valitsuse 13.01.2011 a määruse nr 10 „Vabariigi Valitsuse reglement“ kohaselt kaasatakse eelnõu või muu küsimuse ettevalmistamisse asjassepuutuvad huvirühmad vastavalt kaasamise heale tavale, mille kinnitab Vabariigi Valitsus. Kuni selle ajani oli kaasamise hea tava olemuslikult soovituslik dokument, mis ei olnud piisavaks aluseks süsteemse ja kõiki valitsusasutusi kaasava valitsemispraktika tekkimisele.

Avalik teave ja statistika

Alates 2010. aastast esitavad ka mittetulundusühingud oma majandusaasta aruanded elektrooniliselt äriregistrile, mis loob võimaluse ühenduste põhiandmete (liikmete arv, käive, teenitud omatulu, erinevatelt rahastajatelt saadud toetused) elektrooniliseks töötlemiseks ja analüüsimiseks. Statistikaamet analüüsib Äriregistrile laekuvate andmete kvaliteeti ning seejärel (kuid mitte enne 2012 aastat) otsustakse, milliseid koondeid registrisse laekuvatest andmetest hakatakse avaldama.

Ühenduste tegevuse läbipaistvusele aitab kaasa ka rahastajate (nt KÜSK) nõue, et majandusaasta aruanded oleksid ka MTÜ koduleheküljel kättesaadavad.

2009-2010. a viis Statistikaamet läbi ajakasutusuuringu, mis sisaldas sh ka põhjalikku vabatahtliku tegevuse moodulit ja mittetulundusühingute moodulit. Nimetatud sotsiaaluuringu kohaselt oli viimase kuu aja jooksul vabatahtlikku tööd teinud 4,5% elanikkonnast ja viimase kolme kuu jooksul oli annetusi teinud 9,2% elanikkonnast Samuti selgus ajakasutusuuringu,

⁵ http://issuu.com/emsl/docs/kaasamise_k_siraamat

et mõnda mittetulundusühendusse kuulus 6,2% elanikkonnast. Kuulumine ühendustesse on kodanikuaktiivsuse ja organiseerumise üheks olulisimaks näitajaks. Kõige levinumad mittetulundusühendused tegutsesid kultuuri ja isetegevuse ning piirkondliku ja kohaliku elu edendamise valdkondades. Ajakasutusuuringus küsitleti kõiki vähemalt 10-aastaseid inimesi.

Samas uuringu „Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis“ kohaselt on vabatahtlike määr 30% vähemalt 15-aastasest elanikkonnast. Erinevus tuleb valimi moodustamise põhimõtetest ja sellest, et reaalselt on kõige aktiivsemad vabatahtlikud vanuses 15-34 eluaastat. Kuigi üks inimene võib kuuluda mitmesse mittetulundusühendusse, oli ajakasutusuuringu kohaselt enamik (81%) inimestest liige vaid ühes, 14% kahes ja 5% vähemalt kolmes mittetulundusühendus. Mittetulundusühingutesse kuulumise kohta teised sarnased uuringud puuduvad, kuid erinevate uuringute kompilatsiooni kohaselt osaleb ühenduste tegevuses ca 26% elanikkonnast.

Kodanikuaktiivsus

Eesti elanikkonna mitteinstitutionaalse ühiskondlik-poliitilise osaluse määr on endiselt madal⁶ (5%) ning kõige enam on siiski ainult valimas käijad. Kindlasti on kodanikuaktiivust ärgitanud algatused nagu Teeme ära. Arengukava rakendusperioodil on tekkinud mitmeid uusi võrgustikke.

Kuigi MTÜ-de arv on pidevas tõusus, on MTÜ-de liikmeskondade arv pigem vähenemas. Kui 2004/2005 a oli MTÜ liikmete keskmine mediaannäitaja 31, siis 2009/2010 a oli MTÜ-s keskmiselt juba 20 liiget.⁷ Kodanikualgatuslike organisatsioonide liikmeskondades on tekkinud uus suund, mida mõjutab MTÜ-de jätkuv hoogne asutamine, kuid kuna ei lisandu võrdväärsetes tempos isikuid-tegutsejaid, siis jäävadki need organisatsioonid väheseliikmelisteks. Oluline on märkida, et näiteks nooremad ühendused ei tegele aktiivselt liikmeskonna laiendamisega. Samuti on ühendused muutunud avatumaks ning organisatsiooni tegevustes osalemine ja vabatahtlikuna panustamine ei eelda enam ilmtingimata liikmeks astumist.

Statistilisest on just noored kõige aktiivsemad vabatahtlikud. Uuringu „Noorte kodanikukultuur 10 aastat hiljem“ kohaselt⁸ on noorte seas kõige enam levinud raha kogumine heategevuseks ning vabatahtlik töö kodukohas (60%). Kasvanud on ka valmidus koguda avaldusele allkirju ja osaleda rahumeelsel marsil.

3. Arengukava saavutustaseme hindamine

Alljärgnevalt on antud hinnang arengukava rakendamisele lähtudes arengukava eesmärkide mõjuindikaatoritest. Meetmete saavutustaset hindavad tulemusindikaatorid, mis tuginevad tegevuste väljunditele.

⁶ Euroopa Sotsiaaluuring (*edaspidi* ESS)

⁷ Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010

⁸ Uuringus küsitleti 8. ja 9. klasside õpilasi

Kuigi mittetulundussektor on üha enam organiseerunud, ei ole piisavalt tugevaid eestkoste- ja katusorganisatsioone kõigis valdkondades välja kujunenud, kes oleksid partneriks avalikule sektorile. Viimastel aastatel on kohalike mittetulundusühingute tundmine kohaliku omavalitsuse üksuste poolt paranenud. Peamised koostöökohad on piirkonna arendamises (seltsimajadest kuni teenuste pakkumiseni). Nt 60%-l kohaliku omavalitsuse üksustest on koostöökogemus ühendustega avalike teenuste pakkumises. KOV-ide osalus projektides on muutunud sisulisemaks ning ei täida pelgalt omaosaluse katja rolli.

Kuigi äri sektori kaasamine kodanikualgatuslikku tegevusse ei olnud omaette eesmärgiks, on oluline enam tunnustada ja märgata neid koostöökohti, kus ettevõtjad on kaasalõõnud ühiskonnaelu edendamisel.

Arengukava saavutustaseme hindamisel on lähtutud 2008. a lõpus täiendatud indikaatoritest ning kättesaadavast statistikast. Kuna erinevate uuringute läbiviimise perioodilisus on 2-5 aastat, võivad indikaatoritel olla aastate lõikes erinevad alg- ja sihttasemed.

Eesmärk 1: Mitmekülgne ja erinevaid ühiskonnagruppe kaasav kodanikuharidus toetab kodanikuühiskonna väärtusi ja aktiivset, hoolivat osalemist ühiskonnaelus

Valimisaktiivsus kohaliku omavalitsuse volikogude valimisel (allikas: Vabariigi Valmiskomisjon)

Indikaatori baastase 2005	Indikaatori sihttase 2009
2005. a oli valimisaktiivsus 47%, st et hääletamisest võttis osa vähem kui iga teine hääleõiguslik isik.	2009. a oli valimisaktiivsus 61 %

Kuigi 2009. a. valimisaktiivsus oli oluliselt kõrgem kui 2005. a, peituvad põhjused pigem rahulolematuses poliitilise ja sotsiaalmajandusliku keskkonnaga kui valijate käitumise teadlikus muutuses.

Poliitika arusaadavus ja huvi poliitika vastu (allikas: Euroopa Sotsiaaluuring edaspidi ESS). Kodanikuharidus toetab kodanikuühiskonna olulist väärtust, milleks on huvi ühiskonnas toimuva vastu.

Indikaatori baastase 2005	Indikaatori sihttase 2009
Poliitikast saab aru 30% ja poliitikast on huvitatud 41% elanikkonnast	Poliitikast saab aru 26% ja poliitikast on huvitatud 45% elanikkonnast

Demokraatliku ühiskonna liikmena käitumist iseloomustab huvitatus ja arusaamine poliitikast.

Meetmed:

I Kodanikuhariduse laiendamine kõigile formaalhariduse tasemetele

Uues põhikooli riiklikus õppekavas ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas toetatakse kodanikuks kujunemist eelkõige läbi sotsiaalainete valdkonna (ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus), kuhu on integreeritud kodanikuhariduse ja maailmahariduse teemakäsitlus.

II Kodanikuhariduse tugevam integreerimine mitteformaalharidusse ning elukestvasse õppesse

Kodanikuharidus ärgitab kodanikuaktiivust ja toetab kodanikuühiskonna tugevnemist. 2010. a töötati välja kodanikuhariduse ühendpoliitika mudel, mis võimaldab ühelt poolt tõhusamalt koordineerida valdkondlikke tegevusi toimijate vahel ja teiselt poolt siduda kodanikuharidus Eesti ühiskonna tervikvisiooniga.

Eesmärk 2: Eesti kodanikualgatus on mitmekesine ning ühendused on elujõulised

Kuulumine ühendustesse (allikas: erinevad uuringud)

Indikaatori baastase	Indikaatori sihttase
Ühingute tegevuses osaleb ca 26% 15-74 aastastest Eesti elanikest ⁹	Ühingute tegevuses osaleb ca 26% 15-74 aastastest Eesti elanikest

Kuulumine ühendustesse on kodanikuaktiivsuse ja organiseerumise üheks olulisimaks näitajaks. Samas kodanikuühenduste liikmelisuse kohta puudub statistika. Nt Statistikaameti ajakasutusuuringu andmetel kuulus aastatel 2009–2010 mõnda mittetulundusühendusse 6,2% elanikkonnast. Nimetatud näitaja on ca 4 korda väiksem kui valdkonnauuringutest tulenev. Viimastel aastatel on tekkinud mitmeid uusi algatusi ja võrgustikke ning ka ühenduste juures tegutsemine nii vabatahtlikuna kui ka toetajana ei eelda enam tingimata ühenduse liikmeks astumist.

MTÜ-de ja SA-de ning seltsingute arv (allikas: äriregister)

Indikaatori baastase	Indikaatori sihttase
01.01.2008. a seisuga oli 25 599 MTÜ-d ja 764 SA-d. Seltsingute arv ei ole teada	01.01.2011. a seisuga oli 31 208 MTÜ-d ja 851 SA-d. Seltsingute arv ei ole teada.

MTÜ-de arv maakondades 1000 elaniku kohta (allikas: äriregister ja rahvastikuregister)

Indikaatori baastase	Indikaatori sihttase saavutatud
2008. a oli 1000 elaniku kohta MTÜ-sid keskmiselt 19. Madalaima organiseerumise tasemega on Jõgevamaa -14, Viljandimaa 15 ja Ida-Virumaa 16.	Seisuga 01.01.2011 oli 1000 elaniku kohta MTÜ-sid keskmiselt 22. Madalaima organiseerumise tasemega on Jõgevamaa 17 ja näitajaga 18 on Viljandimaa, Põlvamaa ja Ida-Virumaa.

MTÜ-de ja SA-de arv, kus on töötajad (allikas: Maksu- ja Tolliamet). Palgaliste töötajate arv iseloomustab ühenduste institutsionaalset ja majanduslikku suutlikkust olla avalikule sektorile partneriks (nt avalike teenuste pakkumisel).

Indikaatori baastase 2007	Indikaatori sihttase 2010
29% MTÜ-dest on palgalised töötajad 50% SA-dest on palgalised töötajad	21% MTÜ-dest on palgalised töötajad. Töötajate arv MTÜ-dest 17212 keskmise palgaga 5528 kr (353 eurot). 37% SA-dest on palgalised töötajad.

⁹ Erinevate uuringute keskmine

	Töötajate arv SA-des 17 165, keskmise palgaga 12 512 kr (800 eurot).
--	---

Töötajate arvu kahanemine on tingitud nii KOV-ide kui ka riigipoolse rahastuse vähenemisest. Samas on töötajate arvu vähenemine omakorda toonud kaasa tasuta töö kasvu ja vabatahtlike panuse suurenemise. Näiteks keskmise palga meetodil oli vabatahtliku töö väärtus 2010. a 81,7 miljonit eurot ehk 0,56% SKP-st¹⁰

Meetmed:

I Kodanikuühenduste toetamise ja riikliku rahastamise põhimõtete kujundamine läbipaistvaks, põhjendatuks ja järjepidevaks.

Kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise korrastamise kontseptsioon (2009) on aluseks vastavale ESF programmile, mille rakendamine toimub 2011-2013.

II Kodanikuühenduste siseriiklikud rahastamisprogrammid

Toimivad kodanikuühenduste siseriiklikud rahastamisprogrammid:

- 1) kohaliku omaalgatuse programm (piirkondliku konkurentsivõime tõstmine läbi mittetulundusühenduste (sh seltsingute) väikeprojektide rakendamise).
- 2) SA Kodanikuühiskonna Sihtkapitalist saavad tegevusvõimekuse tõstmiseks toetust taotleda vähemalt ühe aasta avalikes huvides tegutsenud ja eetilise tegevuse põhimõtteid järgivad kodanikuühendused, mille projektid vastavad taotlusvooru tingimustele.

III Kodanikuühenduste juhtimissuutlikkuse ja tegutsemisvõimekuse arendamine

Maakondlike arenduskeskuste kolmanda sektori võrgustiku abil on tagatud nõustamis- ja infoteenuste pakkumine ning koolituste korraldamine maakondlikul tasandil alustavatele ja tegutsevatele ühendustele. Üleriigiliste katus- ja eestkosteorganisatsioonide koostöövõimekuse arendamine on toimunud kahe suunaliselt. EMSL on korraldanud nii kaasamiskoolitusi kui ka koolitusi liikmete huvide ja ootuste esindamiseks.

IV Õigusliku keskkonna parandamine ja haldussuutlikkuse tõstmine

Paranenud on ühenduste teavitamine olulistest kodanikuühiskonna teemadest ajakirja Hea Kodanik ja EMSL e-infokirja kaudu. 2010 a töötati välja kodanikuühenduste koostöökeskkond www.ngo.ee/ykt.

Eesmärk 3: Vabatahtlik tegevuse ja annetamine ning filantroopia on ühiskonnas laiaulatuslik ja mitmekesine

Hoiak teiste ühiskonnaliikmete aitamise (allikas: ESS) – üldist suhtumist ühiskonna solidaarsusesse näitab hoiak teiste ühiskonnaliikmete aitamise oma vabast ajast.

Indikaatori baastase 2006	Indikaatori sihttase 2010
46% Eesti elanikkonnast arvab, et inimesed püüavad enamasti teiste suhtes abivalmid olla	37% Eesti elanikkonnast arvab, et inimesed püüavad enamasti teiste suhtes abivalmid olla

Seotus tööga vabatahtlike või heategevuslike organisatsioonide juures viimase 12 kuu jooksul (allikas: ESS)

¹⁰ Praxis (2010) „Ülevaade vabatahtliku töö majandusliku ja sotsiaalse väärtuse hindamise võimalustest“

Indikaatori baastase 2006	Indikaatori sihttase 2010
Töoga vabatahtlike või heategevuslike organisatsioonide juures on olnud seotud 1,7% Eesti elanikkonnast 1x nädalas, 2,0% 1x kuus, 3,6% 1x 6 kuu jooksul. 82% pole kunagi teinud vabatahtlikku tööd.	Ainult vabatahtlikku tööd on teinud 1,9% ning palgatööd ja vabatahtlikku tööd on teinud 6,3%. Seega 8,2% elanikkonnast on teinud vabatahtlikku tööd viimase kuu aja jooksul

Kuna ESS küsimuse struktuuri on muudetud, võib järeldada, et viimase kuu aja jooksul vabatahtlikku tööd teinud inimeste arv on mõnevõrra kasvanud. Samas võib see teiselt poolt tähendada ka üldise teadlikkuse kasvu, mis läbi määratletakse end tihedamini vabatahtlikuna.

Annetajate arv ja maht (allikas: Maksu- ja Tolliamet) ¹¹-annetajate arv ja annetuste maht näitab sotsiaalset kapitali ühiskonnas

Indikaatori baastase 2007	Indikaatori sihttase 2010
1. Annetuse saamise deklareerinud organisatsioonide arv 945	1. Annetuse saamise deklareerinud organisatsioonide arv 941
2. Füüsilisest isikutest annetajate arv 34 577	2. Füüsilisest isikutest annetajate arv 45 354
3. Tehtud annetuste kogusumma 280 milj kr	3. Tehtud annetuste kogusumma 223 milj kr

Füüsilisest isikutest annetajate arv on kasvanud annetusi teeb rohkem inimesi, kuid väiksemates summates.

Meetmed:

I Vabatahtliku tegevuse ja annetuste ning filantroopia tunnustamine ja väärtustamine.

Vabatahtlikul tegevusel on Eesti ühiskonnas hea maine ning vabatahtlikku tegevust peetakse oluliseks. Arvestades nii organiseeritud kui ka iseseisvat vabatahtlikku tegevust, on ca 27%¹² Eesti inimestest vabatahtlikud. Järjest enam tõuseb inimeste teadlikkus, kuid ca 20% täiskasvanud elanikkonnast teeb midagi, aga ei pea ennast vabatahtlikeks. Endiselt on ühenduste murekohaks aktiivsete ja pikemaajaliste vabatahtlike leidmine, värbamine ja hoidmine. Igal aastal detsembrikuu esimesel pühapäeval toimub riiklik vabatahtlike tunnustamisüritus, mille patrooniks on Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves. Tunnustamine väärtustab konkreetsete vabatahtlike tegevust, samas pälvib tunnustamisüritus laiemat tähelepanu ja aitab seeläbi teisi inspireerida.

II Vabatahtlikku tegevust, annetamist ja filantroopiat soodustava keskkonna loomine

Vabatahtliku tegevuse hea tava on 2009. a välja töötatud kahesuunalisena: soovitusel organisatsioonidele ja soovitusel vabatahtlikele (mõlemad koosnevad kolmest etapist: alustamine, tegutsemine ja lõpetamine). Kuna mitmeid olulisi aspekte seoses vabatahtliku tegevusega ei ole reguleeritud seadusandlikul tasandil, siis on hea tava vormis juhendid vajalikud ja kasulikud. 2009. a töötati välja vabatahtliku pass, mis on mõeldud igapäevale, kes on seotud vabatahtliku tegevusega ja soovib selle kaudu saada teadmised, oskused ja kogemused üles täheldada. Seire hea tava rakendamise ja passi kasutamise osas hetkel veel ei teostata ja seetõttu on tagasiside pigem hinnanguline ja juhuslik.

¹¹ Maksu- ja Tolliamet: INF 4

¹² Praxis, TNS Emor „Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis“

Toimib Vabatahtlike Värav, www.vabatahtlikud.ee mille kõige enam kasutatavad rubriigid on „kuidas hakata vabatahtlikuks“ ja organisatsioonide kuulutused. 2011. aastast vahendatakse Vabatahtlike Väravas ka vabatahtlike kuulutusi.

III Vabatahtliku tegevuse eestvedajate ja võrgustiku arendamine.

Võrgustikutöö edendamist ministriumide tasandil toetas kindlasti Euroopa vabatahtliku tegevuse aasta 2011 ettevalmistamisprotsess.

Läbi Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskuse tegevustoetuse on tagatud valdkonna eestkostetegevused. Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus on Euroopa Vabatahtlike Keskuse liige ja osaleb üle-euroopalises arendustegevustes.

Eesmärk 4: Avaliku sektori otsuste kujundamine ja rakendamine on tänu kaasamisele tõhusam ning osapooled on rahul kaasamise protsessi ja tulemustega

Osalusveebi kasutusstatistika (allikas: Riigikantselei)

Indikaatori baastase 2008	Indikaatori sihttase 2010
Kodanike pöördumisi- vähemalt 100 uut ideed aastas, osalusveebis registreerunud ühenduste arv ja kommentaare lisanud ühenduste arv aastas	Osalusveebis läbiviidud konsultatsioonide arv aasta jooksul 40 ning kasutajate arv 3772

Mittetulundusühenduste ja riigiasutuste rahulolu kaasamise protsessi ja tulemustega

Indikaatori baastase 2007	Indikaatori sihttase 2010
Riigi tasandil kaasamise audit ja partnerite rahulolu-uuringu põhjal seatakse sihttase	Ministriumide ametnike rahulolu kaasamise (protseduuride) korraldusega ¹³ 2.18 ja partnerorganisatsioonide koondhinnang 2.11

Meetmed:

I Kolme sektori partnerluse soodustamine

TOF projekti „Mittetulunduslikud esindusorganisatsioonid kui võrdväärsed partnerid riiklike otsuste planeerimisel ja elluviimisel“ raames nõustasid EMSL ja PRAXIS kolme kaasamisjuhtumit, kasutades uusi kaasamismeetodeid, korraldades koolitusi ja koostades „Eestkoste käsiraamatu“ ja kaasava eelarve juhendi.

II Kaasamisvõimaluste põhimõtete ja protsessi korrastamine ning teavitamine osapooltele

2009. a EMSLi ja Riigikantselei poolt koostatud „Kaasamise käsiraamat ametnikele ja vabaihendustele“¹⁴ on lihtne ja praktiline juhendmaterjal nii kaasajatele kui ka kaasatavatele.

TOF projekti „Valitsusasutuste kaasamisvõimekuse tõstmine“ raames väljatöötatud meetodilised juhendmaterjalid¹⁵ (kaasamiskava vorm, tagasiside vormid) hõlbustavad ministriumide kaasamisprotsesside juhtimist. Lisaks juhendmaterjalide rakendamisele tuleb

¹³ www.sisemi.skaala: 1-väga rahul, 2-pigem rahul, 3-pigem ei ole rahul, 4-üldse pole rahul

¹⁴ http://issuu.com/emsl/docs/kaasamise_k_siraamat

¹⁵ <http://www.siseministerium.ee/kaasamisvoimekus>

senisest enam tähelepanu pöörata kaasamiseks reaalse aja leidmisele ja osapoolte ootuste juhtimisele.

III Kaasamisvõimaluste põhimõtete ja protsessi korrastamine ning teavitamine osapooltele kohaliku omavalitsuse tasandil

E-kaasamisprotsessi korrastamisele kohaliku omavalitsuse tasandil on oluliselt kaasa aidanud Siseministeeriumi juhitud ESF projektid:

- Universaalne teenusportaal (KOVTP) mille funktsionaalsus pakub võimalust KOV veebiportaalide ühtlustamiseks ning parandab omavalitsuste poolt pakutava informatsiooni ja teenuste kättesaadavust interneti vahendusel (veebilehed). Portaali lahendus pakub sh ka kodanikele tagasiside ja otsustusprotsessides osalemise võimalust.
- Volikogude infosüsteem (VOLIS) toimib kodanikule suunatud avaliku teenusena. Seega saab kodanik aktiivselt osaleda kohalikul tasandil võimu teostamises (istungite jälgimine, ettepanekute tegemine, kodanikku huvitava küsimuse arutelu jälgimine volikogus jms). Infosüsteemi kasutuselevõtu otsustab kohalik omavalitsus. Väljatöötatud infosüsteemi tulemusena on võimalus suurendada volikogude tegevuse läbipaistvust ning ühtlasi parandada kodanike võimalusi volikogude töös aktiivselt kaasa rääkida, panustades seega tõhusamale osalusedemokraatia arengule. Lahenduse pilootprojekti osalesid 2010. aastal Jõgevamaa omavalitsused.

4. Arengukava maksumus

Kõik arengukava täitmiseks vajalikud kulutused nähti ette ja planeeriti iga asjaomase ministeeriumi ja Riigikantselei eelarves. Arengukava täitmiseks vajalikud vahendid olid nii riigieelarvelised kui ka struktuurifondidest.

	2007	2008	2009	2010
kavandatud	2 915 649,41 € (45 620 000 kr)	4 287 832,50 € (67 090 000 kr)	5 348 725,09 € (83 689 362 kr)	4 990 168,92 € (78 079 177 kr)
tegelik	3 100 528,93€ (48 512 736 kr)	5 198 010,05 € (81 331 184 kr)	4 471 479,30 € (69 963 448 kr)	4 442 858,96 € (69 515 637 kr)

Rahandusministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium on panustanud valdavalt tegevuskuludest. Väga mitmed arengukava tegevused on osa suurematest ESF programmidest, mistõttu pole võimalik nende maksumust eraldi välja tuua.

5. Väljakutsed

Kuigi Vabariigi Valitsus kiitis kabinetinõupidamise otsusega kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise korrastamise kontseptsiooni heaks 26.03.2009 a, jääb vastava rakendusprogrammi elluviimine aastatesse 2011-2013. Programmi tegevused on suunatud peamiselt kodanikuühenduste rahastamise meetodikate ja juhendmaterjalide väljatöötamisele ning vastavate koolitustele korraldamisele.

2010. a töötati välja kodanikuhariduse ühendpoliitika mudel, mida kavandatakse rakendada perioodil 2011-2014 mitmeetapilisena. Esimese tegevusena käivitatakse koostöövõrgustik. Seejärel parandatakse kodanikuhariduse kättesaadavust ja sisu ning tegeletakse vähemkaasatud sihtrühmadeni jõudmisega.

6. Järeldused ja soovitused järgmise perioodi arengukava tegevusteks.

10.02.2011 a. kiitis Vabariigi Valitsus heaks „Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014“, mis on jätkuks KATA-le. Kodanikuühiskonna arengukava (edaspidi *KODAR*) keskendub osapoolte partnerluse tugevdamisele ja koostöö väärtustamisele järgmiste valdkondade arendamisel: kodanikuharidus; kodanikuühenduste tegutsemisvõimekus ja elujõulisus; kodanikuühendused kui partnerid avalike teenuste osutamisel; kaasamine; heategevus ja filantroopia (annetamine ja vabatahtlik tegevus). Kodanikuühiskonna arengukava rakendusplaan 2011-2012 sisaldab tegevusi, mis on suunatud kodanikuühiskonna poliitika koordineerimise tõhustamisele, õiguskeskkonna korrastamisele, teavitustegevuste läbiviimisele, info- ja nõustamise tagamisele ning analüüside ja uuringute teostamisele.

Kodanikuharidus

Seni on kodanikuhariduse edendamisel pööratud enam tähelepanu üldhariduskoolide ühiskonnaõpetusele. Kodanikuühiskonna arengukava rakendamisel keskendutakse kolmele suunale: valdkonna koordineerimiseks süsteemi loomine, kodanikuhariduse kvaliteedi ja sisu täiustamine ning enamate inimeste kaasamine kodanikuharidusse. Kodanikuhariduse mudeli esimeses etapis luuakse osapoolte vahelise suhtluse edendamiseks ühtne teabeväli (st teaberuum koolitajatest, projektidest, õpematerjalidest, rahastuvõimalustest jne). Teises etapis keskendutakse ekspertteadmise koondamisele ja poliitika kujundamiseks ning elluviimiseks vajaliku kodanikuhariduse poliitika rakendusüksuse loomisele. Kodanikuhariduse poliitika rakendusüksuse funktsiooni võib hakata täitma mõni valdkonnas juba tegutsev organisatsioon.

Kodanikuühenduste tegevusvõimekus ja tugiteenused

Kodanikuühendused vajavad riigieelarvest rahastatavaid tugiteenuseid: nõustamist, koolituste ja konsultatsioonide saamise võimalust, mitmesuguseid arendusprogramme, informatsiooni ja üritusi. Sarnase suunitlusega riigi poolt rahastatud ja ühendustele tasuta osutatavad tugiteenused (MAKIS¹⁶ ja www.ngo.ee) (info, juhendid, vormid, näited, soovitused) sidustatakse parema kättesaadavuse ja ressursikasutuse huvides.

Lisaks kodanikuühenduste rahastamisele, rahastamise korrastamisele ning tegevusvõimekuse tõstmisele pööratakse rõhku kodanikuühenduste koostöö edendamisele. Koostöösuhete arv on üsna jõudsalt kasvanud viimastel aastatelt ning annab märku kodanikuühenduste küpsemast arengustaadiumist ning sellest, et organisatsioonid on jõudnud arusaamisele, et nad ei ole mitte konkurendid vaid pigem partnerid¹⁷.

Kodanikuühendused kui partnerid avalike teenuste osutamisel

¹⁶ MAK IS- maakondlike arenduskeskuste infosüsteem

¹⁷ Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010 (KUAK)

Siseministerium korraldab omavalitsustele juhendmaterjalide koostamise (teenuse delegerimise levinumate tüüplepingute näidised, delegerimise protsessi ning KOV erinevate rollide kirjeldused) ning viib läbi koolitused KOV ametnikele ja kodanikuühendustele.

Kaasamine

Kaasamine ei ole eraldiseisev valdkond vaid on ühelt poolt seotud avaliku halduse üldise korraldusega ja teiselt poolt partnerite, sh kodanikuühenduste eestkostevõimekusega. Siseministeriumi kui koordineeriva üksuse roll peaks olema selle tagamine, et Kodanikuühiskonna arengukavast kujuneks toimiv sisend ministeriumide tegevuskavadesse.

Vabatahtlik tegevus ja annetamine

Heategevuse edendamisel pannakse rõhku annetamise väärtustamisele ja vabatahtliku tegevuse väärtustamisele, et mõlemad tegevused oleksid igapäevase mõtteviisi ja käitumise osad. Eesmärgiga suurendada püsivabatahtlike osakaalu on oluline toetada vabatahtlike koordineerimist.

Kõikides valdkondades on lisaks tegevuskeskkonna kujundamisele oluline just parimate praktikate levitamine ja juurutamine